

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ט"ז

תשע"ד

חספו 486

ברכות הראייה

דרך לנוכחות ולקרבת ה'

ברכות הראייה הן ברכות שמברך האדם על מראות יפים ומיוחדים או יוצאי דופן שאותם הוא רואה. כדי לבטא את התוכן הערכי של מראות אלה תיקנו חכמים לומר ברכה על ראייתם ולקשור אותם בכך לשורשם האמוני.

המקור לברכות הראייה מופיע במשנה במסכת ברכות.¹

הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל אומר: ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה [...] מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה אומר: ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו על הזיקין, ועל הזועות, ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוחות אומר: ברוך שכוחו וגבורתו מלא עולם [...] על ההרים ועל הגבעות, ועל הימים, ועל הנהרות ועל המדברות אומר: ברוך עושה מעשה בראשית [...] רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר: ברוך שעשה את הים הגדול [...] על הגשמים: ברוך הטוב והמיטיב.

חכמים תיקנו גם ברכות על הפוגש מלכים וחכמים, "שחלק מחכמתו ליראיו" או "ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם"; בריות נאות ומשונות, "ברוך שככה לו בעולמו" או "ברוך משנה הבריות"; הרואה את הקשת בענן, "זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו"; אילנות המלבלבים בימי ניסן, "שלא חיסר בעולמו דבר וברא בו בריות טובות ואילנות טובים להנות בהם בני אדם"; מקומות שהתרחשו בהם ניסים, "ברוך שעשה לי לאבותי נס במקום הזה"; ועל יישובים חדשים שרואה בארץ ישראל, "ברוך מציב גבול אלמנה".

הרמב"ם, בתחילת הלכות ברכות,² מבטא את השוני בין ברכות הראייה לברכות הנהנין והמצוות.

מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון, שנאמר "ואכלת, ושבעת וברכת את ה' אלוהיך" (דברים ח, י) [...] ומדברי סופרים, חייב אדם לברך על כל מאכל תחילה, ואחר כך ייהנה ממנו [...] וכשם שמברכין על ההניה כך מברכין על כל מצוה ומצוה, ואחר כך יעשה אותה [...] וברכות רבות תיקנו חכמים דרך שבח והודיה, ודרך בקשה, כדי לזכור את הבורא תמיד, אף על פי שלא נהנה ולא עשה מצוה.

הרמב"ם מחלק בין שלושה סוגים של ברכות: ברכות הנהנין הן ברכה על קבלת הנאה, ברכות המצוות הן ברכה על ההנאה והזכות שלנו לקיים את המצוות, ואילו ברכות הראייה אינן ברכות על קבלת הנאה, אלא מטרותן, "כדי לזכור את הבורא תמיד אף על פי שלא נהנה ולא עשה מצוה". לדברי הרמב"ם חכמים תיקנו ברכות על מראות מיוחדים הנקרים ביומו של אדם ומעוררים בו התפעלות, הן כדי להודות על תופעת הטבע המיוחדת "דרך שבח והודיה" הן כדי לבקש את המשך קיומה ונוכחותו של הקב"ה עמו בבריאה תמיד "דרך בקשה".

ניתן לחדד את הבחנתו של הרמב"ם בין ברכות המצוות לברכות הראייה ולומר כי כשם שבקיום המצוות "אחרי הפעולות נמשכים הלבבות",³ וקיום המצווה מקרב אותנו בקשר פנימי לקב"ה, גם במצוות הראייה יש עניין של חוש הראייה כמקרב את ראייתנו הפנימית למציאות ה' בברכה המבטאת שבח ובקשה לקרבת ה'.

הברכות מהוות כלי מיוחד המקרב אותנו לראייה הפנימית של המציאות. ברכות הראייה מעלות את חוש הראייה מחוש פיזיולוגי הבא לידי ביטוי ביכולת תפיסה חזותית מדויקת ומפלאה, לחוש שיש בו גם ערך נפשי, כאשר אנו מכירים בהשפעת המראות על נפש האדם והתפעלותה. בהלכות ברכות מכוונים אותנו חז"ל להשתמש בהתפעלות חזותית-נפשית זו לקרבה לקב"ה ולהודיה על עולמו המרגש והמפעים את נפשנו.

הלכה יסודית בברכות הראייה היא שכל שלא ראה את המראה שלושים יום חוזר ומברך, ואם ראהו בתוך שלושים יום אינו מברך. כך הדין לגבי מקום שנעשה בו נס, לגבי הרואה חכם, ועוד. כך פסק גם השולחן ערוך:⁴ "כל ברכות הראיה אם חזר וראה אותו דבר בתוך שלושים יום אינו חוזר ומברך".

הרב קוק צ"ל ב"עולת ראייה" מתייחס לפרק זמן זה של שלושים יום וכותב:⁵

החודש, שלושים יום, הוא הזמן הטבעי לחליפת סדרי התרגשות החיים ביחס חיי החברה והמשפחה. הרשמים בזה מתגלים בעדן של הנשים, ובחיי החברה "סתם הלואה שלושים יום", שהוא ההפסק הרגיל שגורם לחדש פני הרגש, שרק עב קל העיב את זהרו.

הרב רואה בזמן זה של שלושים יום פרק זמן שבו רגש האדם מתעמעם ותופעות טבעיות מתחילות את מחזוריותן מחדש. זמן זה הוא גם פרק זמן משמעותי לקביעות שונות בדיני ממונות.

בהמשך דבריו ב"עולת ראייה" מוסיף הרב ומסביר את הקשר הקיים בין כנסת ישראל לפרק זמן זה:

מצבא השמים נקח דעת, כאמור: שאו מרום עיניכם וראו יברא אלה". ומכל צבא השמים היותר קרוב אלינו ונטפל ביותר למקום מושבנו, כדור ארצנו, הוא הירח. על כן חליפת הזמן שעל פי הלבנה, שישראל מונים לה, לפי המכוון שבה לצורך כדור ארצנו, פועלת היא גם כן על חידוש ההרגשות שהוא ראוי לחדש ברכה, וכמו שכן ראשי חודשים הם גם כן זמן כפרה לישראל לחדש רוח חדש תחת רוח כהה, ולברוא לב חדש באור דעת ויראת ה'.

נראה שבחלוף חודש ואתו גם התחדשות הלבנה, מתעוררת הנפש שוב להתפעלות מהסובב אותה, וראויה לשוב ולברך על המראות המיוחדים.

רחל ברטוב

מרצה במסלול לחינוך מיוחד

³ ספר החינוך, מצווה טו.

⁴ שולחן ערוך, אורח חיים, סימן רכד, סעיף יג.
⁵ הרב אברהם יצחק הכהן קוק, עולת ראייה, עמי שפא.

¹ משנה, ברכות ט, א-ב.
² רמב"ם, הלכות ברכות א, א-ג.

על המשפט האלוקי

כה אמר ה': אל יתהלל חכם בחכמתו אל יתהלל גיבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בואת יתהלל המתהלל: השכל וידוע אותי, כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאום ה' (ירמיהו ט, כב-כג). נתמקד בחלק השני. מהדברים שם זה ניתן להסיק כי העוסק במשפט האלוקי מקיים את "השכל וידוע אותי", וכי ה' חפץ שעמו יעסוק בדרכי ה' ובפעולותיו בתחום החסד, המשפט והצדקה. במילים אחרות, המצוות שבפרשתנו, העוסקות במערכת המשפט, לא רק שהן מן השמים והן צו אלוקי, אלא הן ביטוי לידיעת ה', שהיא כה חשובה, ורק בה יכול המתהלל להתהלל.

יתרה מזאת, מהפסוק, "מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל" (תהלים קמו, יט) למדים כי מערכת חוקי המשפט שנמסרה לישראל היא אותה מערכת המשמשת את ה' עצמו. כך תיאר זאת המדרש: "מידת בשר ודם – מורה לאחרים לעשות, והוא אינו עושה כלום, והקב"ה אינו כן, אלא מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות" (שמות רבה ל, ו). מכאן יובנו דברי ה' אל אברהם, "כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח, יט). תוספת המילים, "ושמרו דרך ה'" לפני "צדקה ומשפט" מצביעה על כך שבידי אלוקים מערכת משפט מסוימת, אישית, העתידה להיות בידי צאצאיו של אברהם, ותקוותו היא שהם יתמידו ללכת בה ולשמרה. אכן, מאוחר יותר נשתבח משה על כך, על שביצע תקווה זו והוציאה לאור. בברכתו לבני גד, שהושמעה סמוך למותו, מצביע משה על עצמו ואומר: "צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל" (דברים לג, כא). כלומר משה יישם בקרב עם ישראל את חוקי הצדק האלוקי והחדיר לתוכו את מערכת המשפט השמימית.

(מבוסס על הספר "על פרשת השבוע" מאת מאיר צבי גרוזמן, פרשת משפטים).

מעייני רוזן

סטודנטית במסלול ריקוד (מחול ותנועה)

ברוריה מכמן

במעגלי העם היהודי כור היתוך

עם קום המדינה, ובעקבות העלייה ההמונית למדינת ישראל, הנהיגה תנועת הפועלים (מפא"י) בראשותו של דוד בן גוריון את מדיניות "כור ההיתוך" שביקשה להסיר מהעולים את סימני המוצא של הארצות שמהן באו וליצור דגם אחיד של ישראל. בן גוריון השתמש בדוגמה של עיצוב האומה האמריקאית והסביר את גישת כור ההיתוך בארץ בכך שיש להנחיל לעולים החדשים את המורשת ואת התרבות של היישוב בארץ ישראל – ציונות, חלוציות, אהבת הארץ. בתהליך זה נדרשו העולים לאבד את כל הסימנים ואת התרבות שהביאו אתם מארצות מוצאם. יצירת כור ההיתוך הוטלה בעיקר על מערכת החינוך ועל צה"ל. ברם האופי הפטרנליסטי של הקליטה בלם את השאיפה להסתגל לדפוסי התרבות הישראלית שבה ראו העולים ביטויים של מורשת התרבות האשכנזית, ולא מייצגים של ערכים אוניברסליים. עם זאת, חשוב להדגיש כי מדיניות כור ההיתוך הייתה מכוונת הן לעולים יוצאי אפריקה ואסיה הן ליוצאי אירופה.

אחת הדוגמאות לחוסר הרגישות כלפי התרבויות השונות קשורה למערכת "החינוך האחיד" שהופעלה במיוחד לצורך "החינוך מחדש" של ילדי העולים. חוק חינוך חובה תש"ט קבע כי כל הורה יכול לחנך את ילדיו בזרם שיחפוץ, ברם עולים חדשים חויבו לחנך את ילדיהם בחינוך האחיד. התוצאה הייתה שקבוצות עולים מחו והתקוממו. אחרי שנה של מחאות קשות, כולל הפגנות אלימות, הוקמה ועדת חקירה ממשלתית (ועדת פרומקין) שבדקה את הטענות על כפייה אנטי-דתית במחנות העולים. ועדת החקירה פסקה פה אחד כי במערכת החינוך האחיד גזיזות פאות ופגיעה בלימודים היו לשיטה.

הביקורת על מדיניות כור ההיתוך הייתה בעיקרה נגד המדיניות התרבותית-חינוכית של תנועת הפועלים (מפא"י) ושל דוד בן גוריון. עם זאת, הביקורת התעלמה לעתים מהמציאות המורכבת הכוללת של אותם ימים. יש לזכור כי היישוב הוותיק עשה מאמץ גדול כדי לקלוט את העולים, תוך שמירה על דפוסי הדמוקרטיה הצעירה, בימים של צנע, תחת איום חידושה של מלחמת השחרור. עם זאת נעשו גם שגיאות, הייתה התנשאות והיו ניסיונות לברוא את היהודי החדש, על פי מתכונת סוציאליסטית-חילונית-אשכנזית, בניגוד לדפוסיים של מסורת יהודית מזרחית. לכן יש אומרים שכור ההיתוך הבן-גוריוני, גם אם התבסס על סטריאוטיפים ועל כפייה, היה הרע במיעוטו לזמנו. זאת ועוד, לא תמיד הונחתה מדיניות כור ההיתוך מלמעלה. אלפי עולים חדשים קיבלו על עצמם מרצון הן אותה הן את תהליכי ה"ישראליות" שאליהם חתרה. רבים בחרו לזנוח את מנהגייהם הקודמים, לשנות את מבטאם ולהיטמע ככל האפשר במהירות בחברת הרוב היהודית-הציונית-הוותיקה, תופעה שאינה ייחודית לישראל והיא מופיעה בכל מדינות ההגירה.

מקורות

- דבורה הכהן (עורכת), **קיבוץ גלויות**, מרכז ז"ר, ירושלים תשנ"ח
- משה ליסק, **העלייה הגדולה בשנות החמישים כשלונן של כור ההיתוך**, מוסד ביאליק, ירושלים תשנ"ט
- צבי צמרת, **ימי כור ההיתוך**, המרכז למורשת בן גוריון, תל אביב תשנ"ג